

Ressenya d'una excursió del 1897: Ripoll-el Canigó-Perpinyà

Es conserva una llibreta amb el títol de *Reseñas de escursions pirineucas fetas per mi desde 1891*, manuscrita pel ripollès Francesc Graells i Bofill (Ripoll, 1856-1924), que fou el pare de l'historiador i erudit local Eudald Graells i Puig (Ripoll, 1901-1992), director durant trenta-cinc anys del renomnat museu de la vila. Avui el quadern original resta en poder de la néta de l'autor, Maria Graells, a qui agraïm que ens l'hagi posat a disposició. En les 96 pàgines escrites de què consta, F. Graells hi referencia setze sortides realitzades entre el 1891 i el 1903, sempre acompanyat per una colla d'amics, alguns dels quals formaren part del que, anys a venir, seria denominat Grup de Folkloristes de Ripoll, fundadors d'aquell innovador Arxiu Museu Folkloric, predecessor de l'actual Museu Etnogràfic de Ripoll.

La ressenya que presentem correspon a l'excursió duta a terme entre el 19 i el 23 de juliol de 1897. S'hi exposen unes breus impressions dels llocs visitats: la Presta, el Canigó, Vernet, Prada, Perpinyà, Ceret, Arles, Prats de Molló..., a més de comentaris esmentant indrets geogràfics concrets i diverses vicissituds ocorregudes en el viatge.

Malgrat certes dificultats sorgides en la interpretació de la cal·ligrafia, hem optat per fer una transcripció el màxim de fidel del text, que considerem en si prou entenedor. Normalitzem els accents i les dièresis, però respectem els casos de vocals tòniques que, majoritàriament, prenen la forma apocopada i assimilen la *r* final muda.

Canigó y Perpinyà

Feya un bon cla de lluna quant surtírem tots a peu a las dos y mitcha del matí del dia 19 de Juliol de 1897 ab els apreciats companys Reverens Jolis, Salvans y Cavalleria y en Tomàs Raguer, en Jaume Salvans y en Coll de Barcelona y yo, pasàrem per la via fins a S. Joan que hi arribàrem a dos quarts de cinch, nos desdejunàrem mentres preparaban el coche y posàrem tots el bultos que habíam tingut que portà a la esquena desde Ripoll y ens posàrem en marcha per la bona carretera de Camprodon que éram a la població a dos quarts de set, allí cambiàrem de carruatxe pujant ab duas tartanas y continuàrem pel

Florenci Crivillé i
Estragués,
conservador del
Museu Etnogràfic de
Ripoll

camí de Molló però com el camí no és gaire bo a la mitcha hora tinguérem de baxà y a peu, pujàrem al poble arribanti a cuarts de nou, encarregàrem asmorsà al hostel y seguïrem la població, és bastant gran y no té re de notable sinó la Iglésia qués Romànica y bastant bo el campanà y àbside, anarem a asmursà y acabat llogàrem un burro al Farré per portams el fato y continuàrem cap a Espinavell que dista cinch cuarts de Molló, és petit y brut puxàrem a una casa que diuen que fan de hostel y en Salvans y yo férem un arròs ab pollastre y una truita que fou nostre dinà, reposàrem allí fins a las quatre de la tarde despedírem el Farré y son burru y llogàrem una dona per portarnos part del fato. De Espinavell surtírem per una molt dreta pujada que ab una horasa arribàrem dalt a Coll pregon qués frontera, contemplàrem un rato la gran vista que allà es descobreix, davant se veu la gran masa del Canigó y al fons els banys de la Preste, a la esquerra y molt aprop Costabona, Ruxà y Pla de campmagre, a la dreta la bunica carretera de Prats y molta part de la vall del Tech y enrre una inmensitat de montanyas de Catalunya. La baxada la férem ab hora y mitxa fins a la Preste atravesant el Tech pel petit y buit poble de la Farga a la carretera prenguérem fotografies del Establiment y allí hans dirijírem.

Ans esperaban ya y nos reberen molt bé lo Dr. Carbonell metche de la casa y delegat del Clup Alpí Francès ab cual Societat habíam ya tingut correspondència per aquet viatge, també

nos rebé molt bé Musèn Viñas, capellà també francès y amich de Musèn Jolis, junts anàrem a reposà al gran saló café beguent un bermut, surtírem a la terrassa per fe una fotografia de un grupo de Españols y Francesos y pasàrem a donà un vol pels jardins que si vé no són molt grans per rahó de se allò un fondo de montanya estant ben cuidats, allí vingué a trobarnos el guia que nos envià Mn. Bilbert del Boix y quedàrem convinguts de lo que necesitàbam per la excursió, seguïrem las demás cosas importants de la casa. El establiment és de primé ordre, conté més de docentas habitacions ben arregladas, la font és calenta y els banys són baix al fons del establiment que prenen claró per una inmensa claraboya, era hora de sopà per nosaltres y anàrem al gran manjadó y nos serviren molt bé, acabat arreglàrem comtes ab la casa y presas todas las disposicions anàrem al llit, dantnos un bon cuarto a cada hu.

A las dos del matí Mosèn Jolis nos cridà a tots, carregàrem lo equipatge als animals y a las dos y mitcha empeníam la marcha ab un temps ermosíssim per la bona carretera de Prats fins la cantina de S. Salvadó que és a cinch cuarts de la Preste férem allí un petit trago de desdejuni

Balneari de la Presta (el Vallespir). 19 de juliol del 1897. D'esquerra a dreta, drets: Tomàs Ragner, Coll (de Barcelona), Mn. Eudald Jolis i Jaume Salvans. Asseguts, Francesc Graells, Mn. Josep Salvans, el Dr. Carbonell (metge de l'establiment), el rector de Sant Salvador de la Presta i Mn. Manuel Cavalleria. (Imatge: Arxiu Comarcal del Ripollès)

y dexant la carretera comensàrem la pujada per un bon camí al mitx del bosch seguïrem pujant per la vall de la Persigola que és una bunica comarca segueix el camí sempre al peu de un important e impetuós torrent y molta frondositat de abras, serian las sis cuant arribàvam dalt la carena que separa aquesta comarca, férem un petit alto y trago y comensàrem allí la llarga y penosa pujada que sens camí en molts trosos conduceix al coll de la Rejina, ya crèyam sé a Pla Guillem, mes encara tinguérem que fe una altra llarga pujada que estiguérem més de una hora y com el sol ya picaba aquell tros nos cansà molt però ab tragos y reposadas arribàrem a Pla Guillem a las nou y mitcha. Forma aquet gran pla la carena de una gran part del Canigó y com està a tan considerable altura es gosa de molt bonas vistas de Espanya y Fransa, un tros endins del pla es troba un fondal que hi ha la font de la Perdiu y que és bona aigua, allí paràrem la tenda de campanya que portàbam y quens féu agradable hombra cullírem xicoiras tendras que hi són ab abundància y a falta de einas las amanírem sobre una llosa que juntament ab seva totom trovà un menja eccelent, no faltava recapte de pollastres badella y llangunisa y nos serví de regular asmursà y dinà, acabat traguérem fotografias de tant grandíós cuadro, y carregats tots els estris als animals emprenguérem de nou la marcha a las dos de la tarde, una hora té de gran Pla Guillem y el tinguérem de atravesà tot y sinó que hi pastura una vacada semblaria atravésè el desert, aquella planúria sens una mata ni un aucell, re enterament sols herba y escasa a causa dels temporals que allí es desfan, dexàrem al pla baxant per un mal camí quel guia en digué las roquetas y és devant dels pobles de Pi y Mantet, baxàrem cosa de mitxa hora fins un collet que hi ha una creu de ferro en recort de un doble crim ques hi cometé per robo, baxàrem mitxa hora més per la comarca la Llipudera ahont si trova una cabaña de pastós y un cuart més avall trobàrem el bon camí que va del Vernet al pich de Balaix, reposàrem un rato y férem trago, y emprenguérem la pujada per un frondós y ben trasat camí y que a sé un poch més ample seria una bona carretera y quens permeté afañarnos, nou cuarts estiguérem a la pujada fins arribà a la jasa de Cadí y eran las sis de la tarde. Regonegut el país trobàrem en bon estat las barracas dels treballadors que habian fet el camí y nos agradà més alló que durmí a la tenda, el guia fou en busca del pastó perquè hans dexés einas per fe l'arròs y nosaltres cullírem xicoiras y férem un gran foch ab la abundància de llenya que allí hi ha, no tingué altre cosa el pastó que una olla de ferro que yo vaix ferhi l'arròs ab pollastre y sardinas y entre aquet las xicoiras y rustit férem bon sopà, a falta de plats abocàbam l'arròs sobre una pedra y dos o tres al vol fent rancho, el vi sens habia acabat y el pastó portà dos ampollas quen tenia, acabat de sopà la férem patà un rato ab el pastó y guias a la vora del foch y a las nou estacàrem els animals a fora y nosaltres tots plegats férem una ajese-rada sobre la palla y abrigats ab

Els excursionistes ripollesos a pla Guillem, anant de la Presta al Canigó. (Imatge: Arxiu Comarcal del Ripollès)

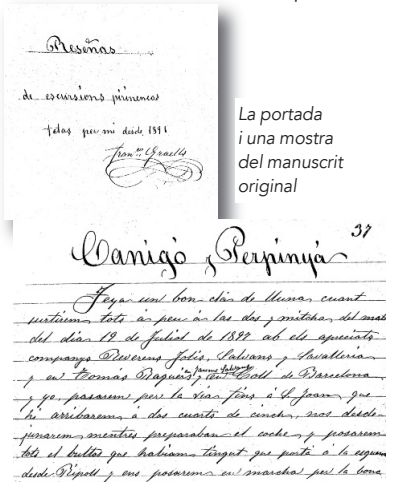
tapabocas y com estàbam prou cansats de tan fatigosa jornada totom trovà un llit excelent. Dóna molta conveniència el dormí a una barraca no tení que vestir-se ni enmirallarse, a cuarts de dos hans axecàrem y després de rentats a la bunica y bona font del peu de la barraca se emprengué la marcha ab bon cla de lluna, el camí continua plané y bo y fent un sic-sacs regulars es puxa sensa cansarse gràcias al Clup Alpí perquè de altre modo no podria pujarse, aquet camí arriba casi dalt fins a un gran tall a la roca o brecha Daurier segons un lleterero que allí hi ha, és una singlera espantosa lo ques veu per aquell call, una gran conjestada de neu a la dreta y al fons un gorch, hans impresionà molt aquella sorpresa, casi duptàbam de continuà amunt, continuàrem allavors per un mal camí fet a la singlera, cosa de un quart y mitx fins arriba a un call que forma la gran singlera de Balaix per conduí al pich de aquest nom, aquet pas és sumament atrevit y és presís pujarlo casi tot de quatre grapas y sa alsària am semblà de uns 70 metres y en diuent la Xameneya, pujàrem primé el guia y yo y em digué que ab moltes vegades que habia arribat fins allí nol habia pujat may y afejí que ab una han tenia prou, tots pujaren y arribàrem a temps per veure sortí el sol del mar que desde allí és una vista incomparable, a habia una mica de boira que se estinjí cuasi del tot y poguérem admirà el gran panorama de part de Cerdanya tot el Conflent y tot el Roselló y molta estensió de mar és una vista grandiosa, la del Puigmal no té comparació, feya allí molt fret y hans acurricàrem dintre una espècie de barraca arruïnada férem un bosí y procuràrem tornà a baxà el mal pasatxe ques fa més difícil que puxarlo, y ab molt cuidado el baxàrem sens lamentà cap cayguda com també pasàrem el tros dolent fins a la Brecha Dourier, allí vareix pujà sol a la carena ahont el Clup Alpí fa un Otel allí la montanya té un pla com dos cuarteras de sembradura y també es disfruta de molt tros de vista del Roselló y mar, baxàrem allavors pel bon camí y ab cinch cuarts nos posàrem a la barraca.

Allí esmursàrem y a las sis y mitcha emprenguérem la marcha pel mateix camí del Vernet y com és tant bo férem molta via però és molt llarga la baxada y nos troba cap casa en lloch fins arribà baix a un poblet quen diuen Castell qués sota mateix del exmonastí de S. Martí de Canigó, a las deu y mitcha arribàvam a aquet poble y com habíam hagut de fe la baxada sens res per veure, anàrem a treurens la set a una bruta posada ab absentia y vi y continuàrem per una regular carretera a la vora del riu Tet y ab mitcha hora arribàvam a la vila Vernet.

Lo aspecte de aquesta població és sumament agradable y venint com veníam de terras salvatges dóna més bona impresió, lo primé procuràrem trovà l'hostal de can Jelpi quel portàvam recomenat y ahont dinàrem bastant bé, anàrem després a pendre café al carré maxó qués un carré ample y ple de bons establiments y anàrem per veure la població, encare que agafat pot dirse quel Vernet forma dos la vella que està voltant un turó y al cim la Iglésia que casi sembla més una fortalesa y la nova qués baix la forma el gran carré que conduex a un verdader pobla de Hotels y establiments de banys y tot montat ab gran lujo, molt espayós tot y grans arboledas y la adorna las vistas de S. Martí de Canigó y tots els pichs del mateix, llogàrem un coche y surtírem per una bunica carretera que primé trovàrem la població de Vilafranke és fortificada y ha castell però no de molta apariència, allí és la primera estació del ferro carril de Perpinyà pasàrem sens aturarnos després es trova Rià qués bastant gran y molt industrial y per fi es troba Prades, és població de molt bon aspecte y bastant gran distant unas tres horas del Vernet, seguïrem alguns carrers ben empedrats y nets y ab molt bonas

butigas, és algo semblant de Granollers però més ben cuidat y bonich, anàrem a la estasió que és gran y de moviment, agafàrem el tren de las sis els cotches no són tan bons com els de la nostre via el terreno és molt pla y es trovan vàries estacions y molts pobles y com pot anà ab molta velocitat a las set y mitcha arribàvam a Perpinyà surtírem de la estasió y té allò forsa apariència de capital multitud de coches y fondistas que esperan els pasatxers, hans acomboyàrem ab un de aquestos y paràrem al peu mateix de la Estació a una fonda de bona apariència, sopàrem luego y nos dongueren bonas habitacions que poguérem refernos del cansancio de tan grossa jornada la més grossa del viatge y que fou plena de agradables impresions però també ho fou de fatigas per habé recorregut entre a peu cotche y carril una multitud de kilòmetres.

Al matí següent dia 22 hans vestírem a las sis y ben reposats apesar de habé fet una nit molt calurosa surtírem cap a la Catedral per di misa els tres capellans, las digueren tots tres al hora y acabadas aquestas visitàrem el Temple, és de bon gust gòtich y de una sola nau y més gran que el Pi de Barcelona els altars són bons y la Via cruisis representada per uns cuadros de metall al relleu és notable preguntàrem per un capellà que portàbam recomendasió y no hi era, surtírem a donà el vol y després de seguí molts carrés prenguérem llet a una tenda de una plasa y sent ya cuarts de nou tornàrem a la Catedral, al costat mateix de la porta petita hi ha una bunica capella quen dihuent del Cristo y és la Iglésia del Seminari, ensopegàrem l' hora quels seminaristas ohiant misa y al cor cantaban altres ab bonas veus y bon gust que nos agradà molt, entràrem a la Sagristia de la Catedral a veure el capellà recomenat y nons pogué complaure gaire per està ab molt tràfeh per la preparació de un enterro molt solemne per el rey dels Gitanos, encarregà nos enseñesin el campanà y allí puxàrem és molt notable el joch de campanas o carrillon que diuent ells està compost de 54 campanas arregladas ab solfa y que per medi de unas manetas en forma de dos teclats las tocan com si fos un piano, ab motiu allavors de surtí el Clero per l'enterro las tocaban totas, puxàrem dalt de tot del campanà per orientarnos de lo quens convenia veure a més de admirà la bunica vista que desde allí es disfruta, en primé terme las casas y grans arbolats, en segon la gran plana del Roselló ab tanta verdura, a llevant el mar ab gran estenció y a ponent la gran masa del Canigó, apesar de que hi feya molt vent no sabíam abandonà tan inolvidable panorama y hans desidí el poguè veure la entrada del gran enterro, baxàrem al presís moment de arriba aquet a la Catedral, primé el Clero molt complet y presedit de un Maser y un guàrdia de Corps ab llansa y un bonich trajo barmell y plata casaca calsa curta y tricorni, després el cadavre portat a la espatlla per sis homes ab trajo espesial y un dol de cen homes y donas, surtírem a visità lo més notable de la Ciutat, primé a la Platanada quens admirà aquellas cuatra llargas fileras de plàtanos altísimos y dos munumens de bon gust, visitàrem el

Castellet, Llotxa y la gran plasa de Aragón hi pasa una riera ben arreglada al mitx y també hi ha un monument al subjecte que porta el nom de la plaza, visitarem també los millós carrers y plasas y com se acostava la hora de marchà puxàrem a un ripert y anèrem a dinà a la fonda en resum Perpinyà és una agradable població tant per son comers com per el bon estat de carrès y edificis. Dinàrem depresa y surtírem ab el tren de la una cap a Elna y sens temps per veure el monastí romànich ques veuen els campanàs desde la estasió cambiàrem de tren que ab tres cuarts nos portà a Ceret allí baxàrem y després de pendre una bona cervesa pujàrem al cotche y ab bona carretera y una extraordinària marcha dels cavalls hans portà primé a «Ameli les bains» qués població de una importància com Ribas però ab més riquesa de Otels y Establiments hi ha castell ab bona posició y sembla bastant important després de un petit alto continuàrem també ab gran marcha poguent admirà bé las obras de la prolongasió de la via y que per sert nos veu milló ab obras de carrils, unas dos horas deu haveri fins Arles que ho férem ab una y arribats a aquesta població y com tenian cambi de animals tinguérem temps de visità la Iglésia qués molt antiga, hi ha un claustre gran però cencill, el Rectó nos enseña las reliquias de dos màrtirs y prenguérem una fotografia de la portada, ya habian fet el cambi de animals y continuàrem el camí, és una bunica carretera que desde Arles ya casi no deixa la ribera del Tech, es trovan tres o quatre pobles de bona apariència y molta vejetació fins a Prats de Molló que hi ha arribàrem a las sis de la tarde, tinguérem temps de visità la Iglésia que no te re de notable y las fortificacions que són poca cosa, hi ha un castell però no hi ha guarnició, la població és casi com Camprodon ab inportància però mes trista. Paràrem al Hotel Pompidor qués bona fonda y hans tractaren bé, després de sopà hi hagué concert de tres Españols y vingué molta concurrència quens proporcionà un bon vespra nos féren anà a dormí a una altre casa bastant bona y reposàrem bé.

Hans llevàrem a las tres del matí següent y marchàrem luego presedits de un home que llogàrem per ajudarnos a portà el fato fins dalt a coll d'Aras, a la surtida del poble hi ha una capella ab un gros Sant Cristo y comensa deseguida la pujada que és bastant drete y té dos horas de llarch fins a arribà a una font ques troba aprop de una capella casi arruïnada de Sta. Margarida, allí férem el trago y un quart més amunt arribàbam a coll de Aras qués la frontera y també té molta vista es veu la vall del santuari del Coral qués molt frondosa, comensàrem la baxada qués molt llarga fins a Camprodon que hi estiguérem tres horas.

Dinàrem be y pujàrem a una tartana quens portà algo malament fins la estació de Sant Joan ahont agafàrem el tren de las dos y arribant ab tota felicitat a casas nostres dexantsa aquesta anada etern grat recort.

El gasto de aquesta per rahó de habé tingut que pagà el cambi al 30% fou de unas 53 pesetas.